

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ И ОСТВАРУВАЊЕТО НА ФЕР И ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

ИЗВЕШТАЈ ОД ПРОЕКТОТ МОНИТОРИНГ НА СУДСКИ ПРЕДМЕТИ ОД ОБЛАСТА НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА

ОВОЈ ДОКУМЕНТ Е ПРОДУЦИРАН СО ФИНАНСИСКА ПОДДРШКА ОД ЕВРОПСКАТА УНИЈА. ЗА СОДРЖИНАТА НА ОВОЈ ДОКУМЕНТ ЦЕЛОСНО Е ОДГОВОРНА КОАЛИЦИЈА "СИТЕ ЗА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ" И ВО НИКОЈ СЛУЧАЈ НЕ ГИ РЕФЛЕКТИРА СТАВОВИТЕ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА.

МЕТАМОРФОЗИС

REAC-OR
research in action

ПРОЕКТОТ МОНИТОРИНГ НА СУДСКИ ПРЕДМЕТИ ОД ОБЛАСТА НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА Е ИМПЛЕМЕНТИРАН ВО РАМКИ НА ПРОЕКТОТ „АКЦИСКА МРЕЖА ЗА ДОБРО ВЛАДЕЕЊЕ“ СПРОВЕДЕН ОД МЕТАМОРФОЗИС, МАКЕДОНСКИ ЦЕНТАР ЗА ЕВРОПСКО ОБРАЗОВАНИЕ И РЕАКТОР - ИСТРАЖУВАЊЕ ВО АКЦИЈА.

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ И ОСТВАРУВАЊЕТО НА ФЕР И ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Скопје, Февруари 2015 година

Проектот е имплементиран во рамки на проектот „Акциска мрежа за добро владеење“, спроведен од Метаморфозис, Македонски Центар за Европско Образование и Реактор – Истражување во акција.

REACTOR
research in action

Овој документ е продуциран со финансиска поддршка на Европската Унија. За содржината на овој документ целосно е одговорна Коалиција Сиџе за правично судење и во никој случај не ги рефлектира ставовите на Европската Унија.

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ И ОСТВАРУВАЊЕТО НА ФЕР И ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Издавач: Коалиција на здруженија на граѓани
„Сите за правично судење“
Ул. Македонија 11/2-10, 1000 Скопје
Тел/Факс: +389 2 6139874
E-mail: contact@all4fairtrials.org.mk
Web: www.all4fairtrials.org.mk

За издавачот: д-р Мирјана Иванова Бојациевска,
претседателка

Автор: Аница Томшиќ Стојковска

Уредник: м-р Александра Богдановска,
извршна директорка

Имплементатор: Коалиција „Сите за правично судење“

Соработници: м-р Фросина Дониновска,
проектна координаторка
Даниел Митковски,
проектен асистент

Славе Николовски
Елена Дамјановска
Билјана Чамева Јовановска
набљудувачи

Дизајн и печат: Графохартија

Тираж: 200

СПИСОК НА НАЈЧЕСТО УПОТРЕБУВАНИ КРАТЕНКИ

ГРЕКО Мониторинг група на држави против корупција при Совет на Европа

ЕКЧП Европска конвенција за човекови права

ЕСЧП Европски суд за човекови права

ЕУ Европска Унија

ЗКП Закон за кривичната постапка

КЗ Кривичен законик

МПГПП Меѓународен пакт за граѓански и политички права

ОС Основен суд

РМ Република Македонија

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	3
1.1. ВОВЕД.....	3
1.2. ДЕФИНИРАЊЕ НА СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ И НЕЗАВИСНОСТ	4
1.3. ПОИМ НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА.....	6
1.4. ЦЕЛИ И МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	7
2. АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО НА ПРЕДМЕТИТЕ ОД ОБЛАСТА НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА.....	9
2.1. ОПШТИ ПОДАТОЦИ	9
3.1.1. Примена на скратена постапка	11
3.1.2. Услови за одржување на главната расправа	11
3.1.3. Претходни дејствија	13
3.1.4. Воведен говор.....	14
3.1.5. Поука за правата и признавање на вина.....	15
2.2. ДОКАЗНА ПОСТАПКА.....	17
2.3. СТАНДАРДИ ЗА ФЕР И ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ.....	22
3.3.1. Еднаквост на оружјата.....	23
3.3.2. Јавно судење.....	24
3.3.3. Непристрасно судење.....	25
3.3.4. Пресумпција на невиност.....	26
3.3.5. Права на обвинетите лица	27
3. ИЗРЕКУВАЊЕ НА ПРЕСУДА	30
4. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	32
4.1. ЗАКЛУЧОЦИ	32
4.2. ПРЕПОРАКИ	35
5. СУДСКА ПРАКСА.....	36
6. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	41

1. ВОВЕД И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.1. ВОВЕД

Коалицијата „Сите за правично судење“ во 2007 година спроведе пилот фаза за “Проценка од потребата за развој на програма за набљудување на судски постапки во врска со корупцијата во Република Македонија“ и како резултат на тоа во 2008 година започна со набљудување на предмети од областа на организираниот криминал и корупција.

Во рамките на проценката за потребата од набљудување на судски постапки од областа на корупција, беа дефинирани 24 кривични дела кои се во непосредна корелација со корупцијата и тоа *поткуп при избори и гласање, измама, измамување на купувачи, неовластено примање на подароци, лажен стечај, предизвикување на стечај со несовесно работење, злоупотреба на постапка за стечај, оштетување или повластување на доверители, перење на пари и други приноси од казниви дела, измама при работење со хартии од вредност и удели, оддавање и неовластено прибавување на деловна тајна, злоупотреба на службената положба и овластување, проневера во служба, измама во служба, послужување во служба, примање на поткуп, давање на поткуп, противзаконито посредување, прикривање на потекло на несразмерно стекнат имот, оддавање на службена тајна, злоупотреба на државна, службена или воена тајна, фалсификување на службена исправа, противзаконска наплата или исплата, како и незаконито влијание на сведоци.*

Имајќи ја во предвид актуелноста на ова прашање и во 2014 година, Коалицијата “Сите за правично судење” спроведе проект за следење на 45 избрани случаи за кривични дела од областа на организираниот криминал и корупција. При процесот на мониторирање посебен акцент беше ставен на начинот на спроведување на кривичната постапка, односно должината на самата постапка, причините за одлагање на истата, правото на одбрана за време на постапката и другите параметри кои ја утврдуваат судската ефикасност во борбата со организираниот криминал и корупцијата, но и примената на стандардите за фер и правично судење.

Основната цел на проектот, но и на самата анализа е да се даде слика за ефикасноста, независноста, како и правичноста во постапките за организиран криминал и корупција. Во набљудуваните предмети беа опфатени кривичните дела *Злоупотреба на службена положба и овластување, Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, Измама, Перење пари и други приноси од казниво дело, Прикривање на стоки кои се предмет на криумчарење и*

царинска измама, Даночно затајување, Примање поткуп, Незаконито влијание врз сведоци, Злосторничко здружување и Криумчарење.

Коалицијата се определи за следење на овие постапки за организиран криминал и корупција, бидејќи кај истите е потребно од една страна да се заштити човековите права на обвинетите лица, но и да постои ефикасност и подготвеност на судските органи во борбата против корупцијата. Следењето на проблемите со корупцијата и организираниот криминал, но и потребата од обезбедување на судска независност беа потенцирани во неколку извештаи на ГРЕКО за Република Македонија. Во оваа насока е и Извештајот за напредокот на Република Македонија од 2014 година каде беше посочено дека корупцијата останува распространета во многу области и продолжува да биде сериозен проблем¹.

Анализата е поделена на два дела, при што во едниот дел се дава информација за методологијата на набљудувањата, целите на истражувањето и дефинирањето на поимите организиран криминал и корупција, како и поимот судска ефикасност и независност. Во вториот дел се разработени поединечно фазите на казнената постапка, почнувајќи од претходни дејствија и воведни говори до изрекување на пресудата и примената на стандардите за фер и правично судење. Извештајот завршува со заклучоци преку кои се констатира состојбата за независноста и ефикасноста на надлежните органи во борбата против организираниот криминал и корупцијата, но и за почитувањето на човековите слободи и права, гарантирани со Устав и закон, во кривичната постапка. Врз основа на препораките кои произлегуваат од спроведената анализа, се очекува да се преземат конкретни мерки на законодавен и институционален план за надминување на воочените слабости и подобрување на судската ефикасност. Во оваа насока треба да се напомене дека набљудувањето на судските предмети од оваа област ќе продолжи и во 2015 година при што ќе се заокружи целокупниот процес на постапката, вклучувајќи го изрекувањето на пресудите, како и казнената политика за кривичните дела од областа на организираниот криминал и корупција.

1.2. ДЕФИНИРАЊЕ НА СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ И НЕЗАВИСНОСТ

Судската независност како важен постулат во остварувањето на правдата е утврдена во повеќе меѓународни документи меѓу кои Универзалната декларација за човекови права, како и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права. Имено во МПЃПП во членот 14 е наведено дека “Секое лице има право неговиот случај да биде расправан праведно и јавно пред **надлежен независен и непристрасен суд**, установен со закон...”

---

¹http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf

Прашањето на судска независност е утврдено и во Европската конвенција за човековите права во членот 6 кој го утврдува правото на правично судење. Имено во Конвенцијата е наведено дека “Секој, при определување на неговите граѓански права и обврски или кога е кривично гонет, има право на правично судење во разумен рок, пред **независен и непристрасен трибунал** основан со закон”. На овој начин, основниот сегмент за пристап до правдата, како и обезбедувањето на правично судење е пред се постоењето на независен и непристрасен суд.

Оваа анализа треба да даде одговор и на прашањето за правото на правично судење, а ќе бидат земени во предвид и одредбите на Европската конвенција за човекови права која утврдува пресудите да се изрекуваат јавно, во постапка каде судот е должен да ја почитува пресумпцијата на невиност, односно дека секој кој е кривично обвинет ќе се смета за невин се додека не се докаже дека е виновен согласно законот. Понатаму особено важно во делот на судската независност е и почитувањето на правата кои ги имаат обвинетите лица, што пак предвидува истите да бидат известени на јазик кој го разбираат за основата на обвинението, да имаат адекватни услови за подготвување на својата одбрана, да им се обезбеди правото на бранител, како и можноста за сослушување на сведоци кои сведочат против и обезбедување на сведоци во своја корист.

За остварувањето на правото на правично судење од особено значење е Препораката CM/ REC (2010) на Комитетот на министри за **независноста, ефикасноста и улогата на судиите** на Советот на Европа² која предвидува дека судската независност е предуслов за владеење на правото и основ за фер судење. За да може да се обезбеди судската независност потребно е државата да изгради стандарди со кои ќе се гарантира самостојноста на судиите и да овозможи предуслови според кои секој судија ќе може независно и без притисоци да ги носи своите одлуки. **Ефикасноста** се дефинира како донесување на квалитетна одлука во разумно време следејќи ги претпоставките за фер судење. Судиите имаат обврска да обезбедат ефикасен менаџмент на предметите за кои тие се одговорни и по кои постапуваат, а државата е должна да обезбеди услови во кои ќе можат судиите да ја исполнуваат својата мисија, но и да ја заштитат судската независност и самостојност. За да може тоа да се постигне потребно е обезбедување на

---

²Препораката CM/Rec (2010) 12 на Комитетот на министри на земјиште членки за: независност, ефикасност и одговорност на судиите на Совет на Европа, усвоена од Комитетот на Министри на 17 ноември 2010 година

соодветни ресурси, технички и просторни предуслови како и опрема, кои ќе му овозможат на судот да го применува правото согласно член 6 од ЕКЧП³.

Во прилог на горенаведеното е секако и Големата Повелба на судиите⁴ донесена од Консултативниот совет на европските судии како советодавно тело на Совет на Европа. Во оваа Повелба се наведува дека судската независност е есенцијална претпоставка за владеењето на правото, при што е потребно да се има законска, функционална и финансиска независност.

1.3. ПОИМ НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА

Корупцијата претставува еден од најраспространетите облици на криминал, кој остава сериозни и длабоки последици кои водат кон ерозија на севкупниот економски, политички и општествен систем.⁵ Со корупцијата, истовремено, се нарушуваат човековите права и вредности и се поткопува човековото достоинство. Корупцијата е присутна не само во границите на една држава, таа е присутна и во глобални рамки, а нејзиното разорно дејство е особено големо за земјите во транзиција и земјите во развој. Поради тоа потребно е преземање на конкретни мерки за справување со овој проблем.

Борбата против корупцијата и организираниот криминал се наоѓа високо меѓу приоритетите на државите и на агендите на многу меѓународни и регионални организации, вклучително на Организацијата на обединетите нации и Советот на Европа, кои имаат усвоено голем број на декларации и конвенции со цел превенирање и сузбивање на корупцијата како посебен вид криминал и сложен општествен феномен.

Во рамките на јавното обвинителство кај нас постои посебно одделение за гонење на организиран криминал и корупција. Истото има надлежност да постапува за кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да се стекне со финансиска или друга корист. Основниот елемент во дефинирањето на организираниот криминал е истиот да биде сторен во група и да групата свесно со намера извршува криминални дејствија за да може да се стекне со одредена корист. Во дефинирањето на организираниот криминал се вклучени и кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка

---

³Европска конвенција за заштитата на човековите права
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf

⁴Големата повелба на судиите донесена од Консултативниот Совет на Европски судии, 17-ти ноември 2010 година, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1866237&Site=COE>

⁵ Миленковиќ – Темелковска Тања, Судската ефикасност во заштитата на човековите права во предметите од областа на корупцијата, Скопје 2011

организација, како и за кривични дела злоупотреба на службената положба и овластување, примање на поткуп од значителна вредност, противзаконито посредување, кривични дела неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, перење пари и други приноси од казниво дело од поголема вредност, терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста, давање поткуп од значителна вредност, незаконито влијание врз сведоци, злосторничко здружување, терористичка организација, тероризам, кривични дела трговија со луѓе, криумчарење на мигранти и за другите кривични дела против човечноста и меѓународното право од Кривичниот законик, независно од бројот на сторителите.

Постојат повеќе форми на организираниот криминал зависно кој го спроведува и во која област. Во таа насока кривичните дела се групираат во организирани облици на трговија со дрога, организирани облици на трговија со луѓе, организиран економско финансиски криминал. Организираниот економско финансиски криминал е директно поврзан со коруптивни дејствија, а согласно анализата за Потребата од следење на судски предмети од областа на корупцијата, корупцијата се дефинира како злоупотреба на сопствената или нечија друга положба или функција со цел остварување на профит, добивање предност или добивка за него/неа од страна на другите.⁶

1.4. ЦЕЛИ И МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Во Извештајот за напредокот на Република Македонија за 2014 година беше потенцирано дека “во 2013 година, Државната комисија за корупција и Академијата за судии и јавни обвинители организирале обуки за анти-корупциски активности достигнувајќи бројка од повеќе од 700 учесници. Сепак, останува уште многу да се направи во однос на јакнењето на капацитетите и подигнување на свеста на граѓаните. Релевантните тела за борба против корупцијата треба да бидат проактивни и да се фокусираат на системски проблеми. Довербата на јавноста во нивната ефикасност и независност треба да се подобри за да ги поттикне граѓаните да се спротивстават и да ја откријат корупцијата, како и со поголема независност на судството и слобода на медиумите да се зајакнат анти-корупциските напори⁷.”

Главна цел на истражувањето е преку податоците добиени од набљудуваните предмети да се влијае врз зајакнувањето на независноста,

---

⁶Анализа за Потребата од следење на судски предмети од областа на корупцијата, проф д-р Љујчо Арнаудовски, Доцент д-р Слаѓана Тасева, Сузана Салиу, Коалиција Сиџе за јавично судење, Скопје 2007 година.

⁷http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf

ефикасноста и правичноста на судството во борбата против организираниот криминал и корупција, како и да се даде придонес во соодветната имплементација на судските реформи, согласно стратешките документи на Република Македонија за интегрирање во ЕУ. Имено тргнувајќи од штетните последици на корупцијата и организираниот криминал истражувањето треба да даде слика за текот на постапките за овој вид на кривични дела, односно да покаже детална анализа за фазите во постапката преку која ќе се утврди судската ефикасност со новите законски решенија за кривичната постапка, ќе се процени нивото на почитување на правото на фер и правично судење, и на тој начин ќе се зголеми довербата на граѓаните во судскиот систем. Во оваа насока една од целите на истражувањето беше и примената на новините во законот за кривична постапка во насока на поголема ефикасност, но и заштита на правата на обвинетите лица.

Секое истражување се потпира на употреба на одредени методи што всушност го претставува начинот на кој се пристапува кон одреден предмет на истражувањето. Во ова истражување користени се методите набљудување и подготвен инструмент-прашалник. Набљудувањето како метод овозможува непосредно забележување од страна на набљудувачот, односно директно забележување на предметот на истражување. Во оваа насока преку идентификација на активните предмети во судска постапка кои се однесуваат на организиран криминал и корупција беше направен избор на 45 предмети кои беа набљудувани од 3 обучени набљудувачи, дипломирани правници, со повеќегодишно искуство во набљудување на судски предмети.

Вториот метод на пополнување на прашалник беше со однапред изготвена форма на 78 прашања кои заедно со одговорите беа доставувани до проектниот координатор и внесувани во базата на податоци на Коалицијата. Оваа активност беше клучна поради фактот што податоците кои што се добиваат од страна на набљудувачите се податоци кои што даваат една непристрасна и транспарентна слика за случајот кој што се набљудува. Со анализа на прашалниците и нивна подоцнежна обработка и презентација на резултатите од истражувањето во финалната публикација, самиот извештај добива нова вредност, поткрепена со нови и релевантни податоци за состојбата со судските предмети од областа на организиран криминал и корупција.

Прашалниците се пополнувани непосредно за време на присуството на судските постапки, а во овој дел за одбележување е дека во значаен број на прашања како одговор е користена формулација “нема податок” што во голема мера има влијание при носењето на поединечните заклучоци. Дополнително дел од прашањата се поставени во негативен контекст што може да го збунат набљудувачот и да даде погрешна слика, а има и прашање во

кое се содржани две спротивставени прашања со можност за одговор “да” и “не”. Како препорака за методите на истражување е корегирање на делот на прашањата, како и можноста за поотворени прашања кои детално би биле објаснети од страна на набљудувачите. Тоа би значело прашањата да овозможат поопширно забележување на дејствијата во постапката, со можноста за коментар по секое прашање, односно да се дава образложение на одговорот со што би се потврдил и впечатокот на набљудувачот за тоа дали се преземени одредени процесни дејствија или не.

Истовремено недостатокот на податоци е резултат на вклучување во подоцнежните фази на постапката, но и краткиот временски рок на набљудување со кој не може да се опфати и крајниот исход на предметите, односно да се има податок за донесените пресуди, како и казнената политика за кривични дела од областа на организиран криминал и корупција. Дел од набљудувањата се започнати за време на доказната постапка, а имајќи во предвид дека во период од 5 месеци се донесени 5 пресуди, не може да се анализира во целост судската постапка, ниту судењето во разумен рок, што укажува на потребата од продолжување на набљудувањата со кои ќе се опфати целосно постапката за предметите од оваа област.

2. АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО НА ПРЕДМЕТИТЕ ОД ОБЛАСТА НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈАТА

2.1. ОПШТИ ПОДАТОЦИ

Анализираните податоци се однесуваат за период од 5 (пет) месеци кога беа набљудувани 45 предмети во Основниот суд Скопје 1. Според податоците може да се утврди дека најголем дел од делата се однесуваат за Злоупотреба на службената положба и овластување, односно од вкупниот број на набљудувани предмети, за ова дело биле следени 12 постапки, 7 случаи за неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги и други прекурзори, по 5 случаи за злосторничко здружување како и криумчарење, а помал е бројот на останатите дела кои спаѓаат во групата на кривични дела од областа организиран криминал и корупција. Вкупен број на обвинети лица во набљудуваните предмети изнесувал 119 лица.

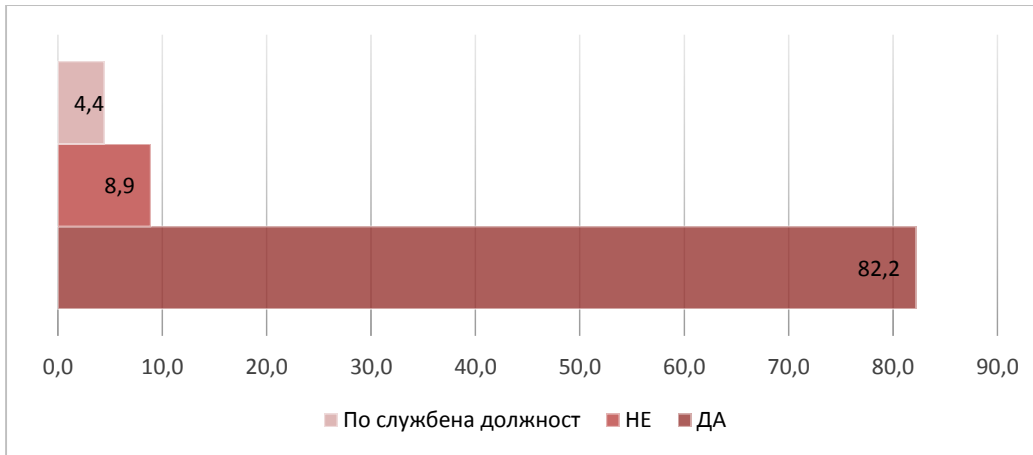

Кривични дела

Ако се земат во предвид податоците за 2013 година од набљудуваните предмети за организиран криминал и корупција, може да се забележи дека и понатаму, односно и во 2014 година најзастапени предмети се за кривичното дело злоупотреба на службената положба.

Во 2013 година биле мониторирани 18 предмети за кривичното дело злоупотреба на службената положба, а во 2014 година 12, 10 предмети злосторничко здружување во 2013 година и 5 предмети во 2014 година, но оваа година во рамките на мониторингот се вклучени и 7 предмети за неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, како и криумчарење со вкупно 5 набљудувани предмети. Имајќи ја во предвид актуелноста на случаите со криумчарење на мигранти во последната година разбирлив е изборот за набљудување на овие предмети. Во период од 5 месеци биле вкупно одржани 113 рочишта.

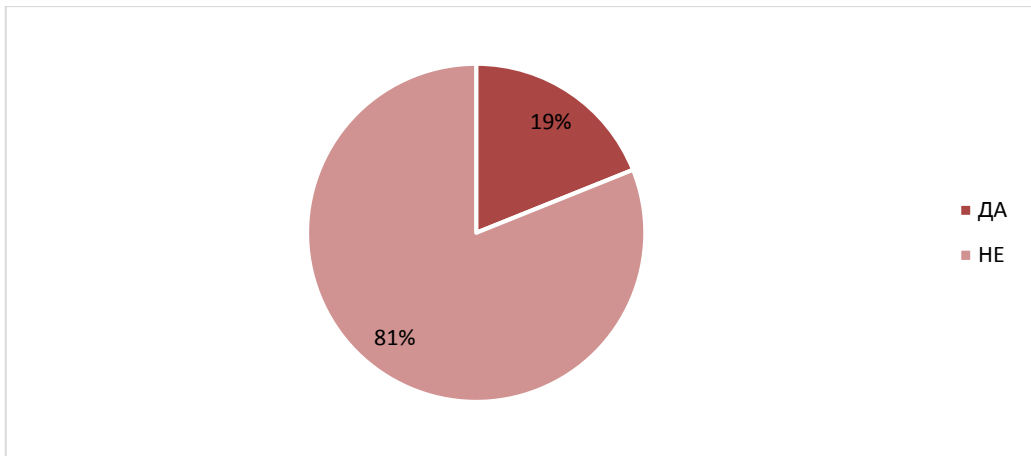
Податоците од набљудувањата покажуваат дека во 82% првообвинетото лице имало свој бранител, додека во 4,4% му бил назначен бранител по службена должност. Во четири случаи, или 8,9% првообвинетиот немал бранител, односно во овие случаи каде обвинетите немале бранител, постапката се водела за кривични дела за кои одбраната не е задолжителна.

Бранител на обвинетото лице

3.1.1. Примена на скратена постапка

Законот за кривична постапка предвидува можност за скратена постапка за кривични дела за кои како главна казна е пропишана парична казна или затвор до пет години, а постапката се поведува врз основа на обвинителниот предлог на јавниот обвинител или врз основа на приватна тужба. Од набљудуваните предмети во 7 случаи била применета скратена постапка, додека во 30 предмети се водела редовна постапка.

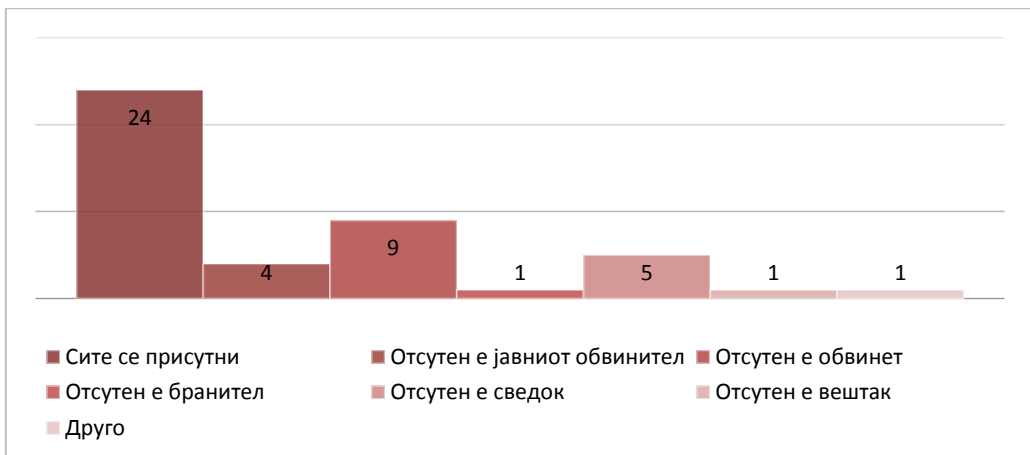
Скратена постапка

3.1.2. Услови за одржување на главната расправа

Една од суштинските измени во кривичната постапка е улогата на главната расправа која претставува централен стадиум во постапката и во која

странките активно учествуваат во обезбедувањето, предлагањето и изведувањето на доказите и врз основа на утврдените правно релевантни факти се носи правилна и законита пресуда. Во минатото главната расправа се одликуваше со носечка улога на судот кој не само што имаше обврска за утврдување на материјалната вистина, испитувањето на обвинетите лица, сослушувањето на сведоците, туку и изведувањето на докази по службена должност кои странките ги немаат предложено. Основната карактеристика на главната расправа согласно новиот ЗКП е акузаторноста, каде странките предлагаат и изведуваат докази при што судот е ослободен самоиницијативно да предлага докази. Товарот на докажување во главната расправа паѓа врз странките при што обвинителството има обврска да ја докаже вината на обвинетото лице. Сепак судот ја задржува контролната улога што е потребна за непречено одвивање на судењето. За да може да се одржи главната расправа потребно е обезбедување на соодветни услови, а особено значајно е присуството на сите повикани лица.

Од добиените податоците за набљудуваните предмети може да се види дека во 53% биле присутни сите повикани лица, односно во 24 предмети. Во останатиот дел најмногу отсутствувало обвинетото лице (во 9 предмети), како и сведоците (во 5 предмети). Во незначителен број е присуството на бранителот или вештакот, но во 8,9% проценти (4 предмети) отсутствувал и јавниот обвинител. Новиот Закон за кривична постапка не предвиде измени во делот на одржувањето на главната расправа, па во член 359 е утврдено дека главната расправа се одржува непрекинато, а во случаите кога не е можно главната расправа да се заврши на едно рочиште, претседателот одлучува расправата да продолжи наредниот работен ден.

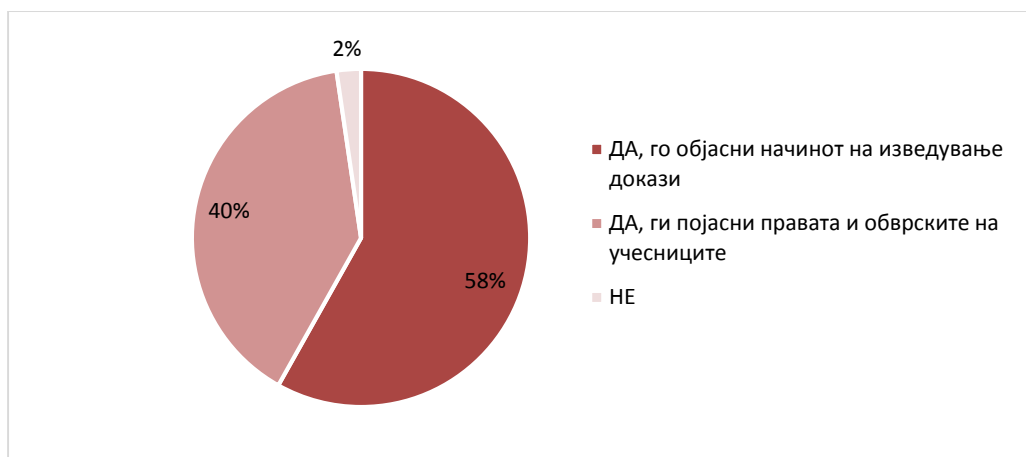
Присуство на главна расправа

Со оглед на тоа што во прашалниците од набљудуваните предмети нема целосен податок за број на изречени мерки за безбедност, не може да се

утврди точната причина заради отсуството на обвинетото лице, односно дали постоеле објективни причини кои зависат од органите кои ги спроведуваат мерките за безбедност. Во дел од прашалниците е наведено дека на обвинетите лица им била изречена мерка притвор, но за дел судот немал сознанија каде се наоѓаат обвинетите лица, или пак не можела уредно да се спроведе доставата. Во оваа насока треба да се нагласи дека судот е потребно да ги користи сите механизми кои ги предвидува законот во делот на спроведувањето на уредна достава, а за обвинетиот кој бил уредно поканет, а не присуствувал на главна расправа, судот има на располагање и мерки за присилно доведување. Законот за кривична постапка предвидува на обвинетиот да му се суди во отсуство само доколку е во бегство или ако не е достапен на државните органи, а притоа постојат особено важни причини да му се суди во отсуство. Дополнително судот е должен да ги извести сведоците дека во случај на неоправдано изостанување истите може присилно да се доведат до судот, или да ги казни со парична казна доколку постои уредна покана, а изостанокот не се оправда. Секако податоците од набљудувањето повторно го истакнуваат како проблем отсуството кое може да биде последица заради неуредна достава, но и заради недоволната свест кај граѓаните за потребата од присуство на главната расправа.

3.1.3. Претходни дејствија

Од анализата на набљудуваните предмети е забележано дека судот дал појаснување за текот на постапката и тоа во 25 предмети ја образложил постапката за изведување на доказите, а во 17 предмети ги објаснил правата и обврските на учесниците. Само во еден случај судот не дал појаснување за текот на постапката, односно не ги запознал учесниците за нивните права и обврски во текот на постапката. Законот за кривична постапка не налага обврска на судот за запознавање на странките за текот на постапката, но согласно добиените податоци од набљудувачите, истиот ги информирал учесниците за начинот на изведување на доказите, како и за правата и обврските за време на постапката.

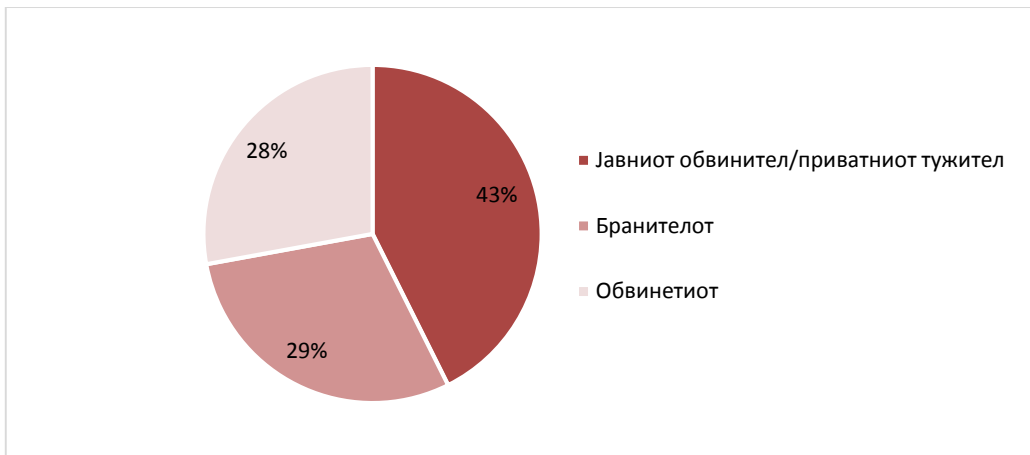
Појаснување за текот на постапката

Од добиените податоци може да се заклучи дека судот во 3 случаи го прашал обвинетиот или неговиот бранител дали ќе предлага докази и тоа пред отпочнувањето на расправата, а во 2 случаи по читање на обвинителниот предлог.

3.1.4. Воведен говор

Со новиот закон за кривична постапка се вовеле и инструментот воведен говор на странките, односно се утврди дека главната расправа ќе започне со воведни говори. Во овие говори странките имаат можност да изнесат кои факти имаат намера да ги докажуваат, да ги изложат доказите, но обвинетиот има право и да не учествува со свој говор на почетокот на расправата. Наместо читањето на обвинителниот акт согласно новиот закон за кривична постапка се дава воведен говор, кој го дава тужителот, а потоа одбраната, односно бранителот или обвинетиот. Согласно процесната улога што ја имаат странките во делот на товарот на докажување, јавниот обвинител има обврска да даде воведен збор, а одбраната цени дали ќе ја искористи оваа можност.

Според добиените податоци оваа новина успешно се применува па во таа насока во 43% јавниот обвинител дал свој воведен говор, како и во 29% бранителот и 28% обвинетиот. Во 19 предмети недостасува овој податок што пак може да асоцира на подоцнежнo вклучување на набљудувачите во постапката, односно мониторирање на предметот во подоцнежна фаза.

Воведен говор

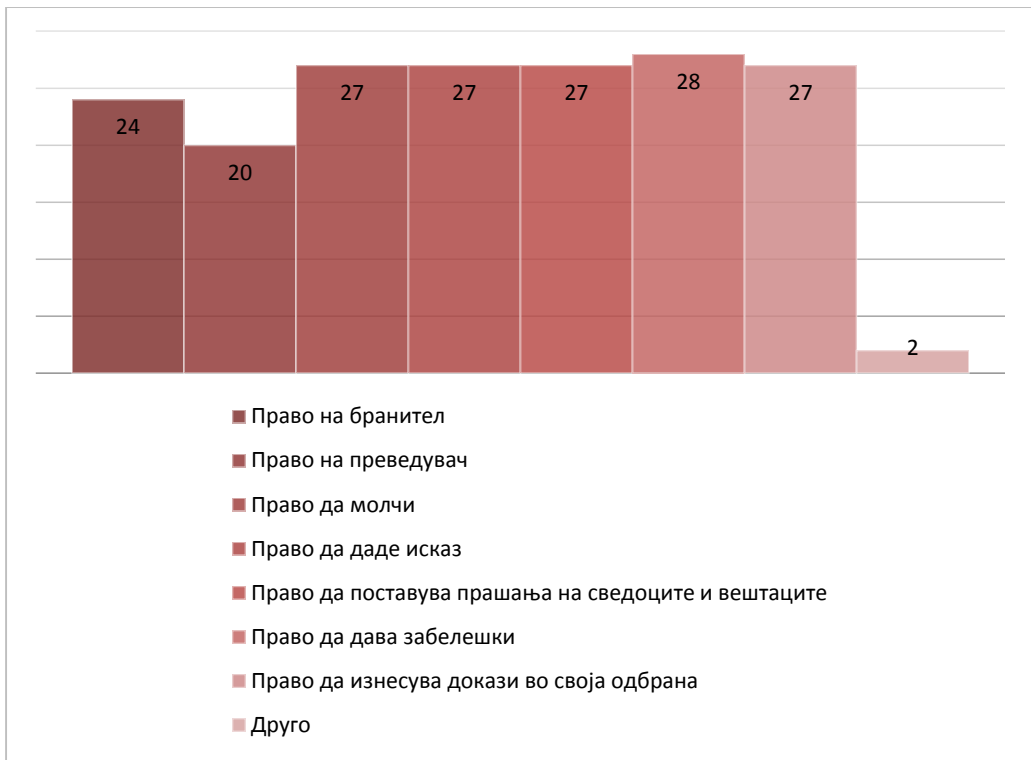
Според перцепцијата на набљудувачите во 17 случаи односно во 38% од воведниот говор можело да се разбере што тврди странката и кои решавачки факти ќе се докажуваат. Имајќи го во предвид фактот за подоцнежното вклучување, односно набљудување на постапката во подоцнежните фази, не може да се извлече заклучок дали воведните говори се спроведуваат согласно утврдената цел за јасно и концизно запознавање на судот за тоа што странката има намера да го докажува и кои решавачки факти ќе се обиде да ги докаже.

3.1.5. Поука за правата и признавање на вина

Согласно Законот за кривична постапка, по воведниот говор судот пристапува кон поука на обвинетото лице, односно согласно член 380 став 1 по воведниот говор на тужителот, судот го прашува обвинетиот дали разбира за што е обвинет. Доколку судот смета дека обвинетиот не разбрал за што е обвинет на разбирлив начин ја изнесува содржината на обвинението.

Од набљудуваните предмети може да се забележи дека во 27 случаи или 60% судот го прашал обвинетиот дали ја разбира содржината на обвинението, а во 1 случај не. Еден дел од податоците по однос на ова прашање недостасуваат заради отсуство на обвинетото лице, а дел затоа што постапките почнале да се набљудуваат откако започнала главната расправа, односно во доказната постапка. Особено е важно во понатамошните набљудувања да се опфати и овој дел од постапката, односно да се забележи дали судот дал појаснување, доколку било потребно во случај кога обвинетиот не ја разбирал содржината на обвинението. Во 29% судот дал појаснување за кривичното дело доколку обвинетиот не разбрал за што е обвинет.

Поука за правата

Во член 380, став 2 се утврдува дека судот потоа го поучува обвинетиот за правото да молчи или да даде свој исказ и го советува внимателно да го следи текот на главната расправа, при што му укажува дека може да изнесува докази во своја одбрана, да им поставува прашања на сообвинетите, сведоците и вештаците, и да става забелешки во поглед на нивните искази.

Од добиените резултати може да се види дека во 27 случаи обвинетото лице било поучено да молчи, правото да даде свој исказ, да поставува прашања на сведоци и вештаци, правото да дава забелешки, како и правото да изнесува докази во своја одбрана. Во прашалниците беа наведени и поуките за право на бранител и право на преведувач, како едни од основните права на обвинетите лица согласно Законот за кривична постапка, при што во 24 случаи обвинетиот бил поучен за правото на бранител, а во 20 случаи за правото на преведувач. Може да се забележи дека за половина од предметите нема податок за поука за правата, имајќи во предвид дека се набљудувани 45 предмети, што повторно укажува на подоцнежното вклучување, односно набљудување во понатамошната фаза на постапката. Во оваа насока за да може да се елаборира прашањето на поуката за правата на обвинетото лице како еден од принципите за фер и правично судење, потребно е

набљудувањето на постапките да започне од почетната фаза, односно набљудувањето да ја опфати главната расправа.

Откако судот ќе го поучи обвинетото лице за неговите права го повикува да се произнесе по однос на кривичните дела на обвинението дали се чувствува за виновно или не. Обвинетото лице доколку даде признание на вина, во понатамошниот тек на постапката ќе се изведуваат само доказите кои се однесуваат за одлуката на санкцијата. Во случај на признание на вина судот има обврска да испита дали признанието е доброволно, дали обвинетиот е свесен за правните последици од признавањето на вината, како и последиците кои се однесуваат за имотно-правните побарувања и трошоците на постапката. Новина на ЗКП е доколку обвинетиот ја признае вината да се изведуваат само докази за одлуката за санкцијата, за разлика од претходниот закон за кривична постапка каде признанието на обвинетото лице не доведуваше до ослободување на судот од обврска за изведување на докази за кривичното дело.

Признавањето на вина мора да биде доброволно и со самата обврска на судот тоа да го испита се заштитуваат правата на обвинетото лице. Особено е значајно обвинетото лице во целост да го разбира кривичното дело, но и последиците кои произлегуваат од признавањето на вината. Ова е значајно бидејќи во став 3 од членот 381, се наведува дека во однос на пресудата или дел од пресудата која е резултат на признавање на вина на обвинетото лице на главна расправа, обвинетиот не може да поднесе жалба заради погрешно утврдена фактичка состојба.

Според податоците од набљудуваните предмети во 6 случаи биле поставени прашања за да се провери признанието во правец на обележјата на кривичното дело, исто така во 6 случаи биле поставени прашања за доброволноста на признанието, како и свесноста на обвинетото лице за правните последици од признанието.

2.2. ДОКАЗНА ПОСТАПКА

Со новиот концепт на кривичната постапка потребна е активна улога на странките во делот на подготовка и презентирање на доказите пред судот. Новина е вкрстеното испитување кое бара почитување на правилата за дозволеност и релевантност на доказите без оглед за која странка во постапката станува збор.⁸

Во доказната постапка, обвинителството има активна улога како странка чија главна обврска е да ја докаже вината на обвинетото лице. Обвинителството има товар на докажување на вината и обврска да предложи

---

⁸Вкрстено испитување, прирачник за практичари-Гордана Бужаровка и др, Скопје, ОБСЕ 2010

и презентира докази со кои вината на обвинетиот се докажува. Согласно законските решенија сите докази треба да бидат изведени на главната расправа, а испитувањето на сведоците не може да биде земено со читање на претходно даден исказ во постапката или со писмена изјава, освен во неколку исклучоци предвидени во член 388 од законот за кривична постапка. Согласно набљудуваните предмети во 21 случај доказите во постапката биле изведени со читање и презентирање од страна на судот, а во 3 случаи по барање на странката при испитување на сведокот односно вештакот. При донесувањето на новиот ЗКП, како и при неговата првична примена постоеше и недоумица на кој начин ќе се презентираат доказите, имајќи во предвид дека со новиот концепт судот има пасивна улога, но од добиените податоци може да се заклучи дека во поголем дел писмените и материјалните докази и понатаму ги чита и презентира судот, а не странките во постапката.

Истовремено и одбраната треба да биде подготвена за да ги оспорува тврдењата на обвинителството, да пронаоѓа и предлага докази, да врши вкрстено испитување. Законот за кривична постапка го пропишува редоследот по кој се изведуваат доказите, односно најпрво се изведуваат доказите на обвинението и докази врзани со имотно-правните барања, а потоа докази на одбраната, докази на обвинението за побивање на доказите на одбраната и докази на одбраната како одговор на побивањето. Согласно податоците од набљудуваните предмети во 64,4% од случаите бил запазен редоследот на изведување на доказите.

Доказната постапка започнува со изведување на докази кои се предложени од страна на обвинителството, а се прифатени од судот. Во новата кривична постапка нема изведување на докази по предлог на судот.

При изведувањето на доказите може испитувањето да биде директно, вкрстено и дополнително. Директното испитување го врши странката која го предложила сведокот, односно вештакот, вкрстеното испитување го врши спротивната страна, а дополнителното испитување го врши повторно страната која го повикала сведокот или вештакот. Прашања кои наведуваат одговор се дозволени при вкрстено испитување, а во текот на директното и дополнително испитување само заради појаснување на претходно кажаното.

Кај директното испитување се поставуваат прашања на сопствените сведоци, кои се кратки со цел да се добијат поопширни одговори, а сведоците треба да се подготват за испитувањето, бидејќи директното испитување е основ за понатамошното вкрстено испитување. Од набљудуваните предмети е забележано дека во 14 случаи за време на директното испитување обвинителството кое го повикало сведокот оставило впечаток дека добро го владее случајот и знае што прашува, а во 1 случај делумно го владеело случајот. Перцепцијата на набљудувачите е дека одбраната била послабо

подготвена, односно само во 5 случаи за време на директното испитување, оставила впечаток дека добро го владее случајот и знае зошто ги поставува прашањата.

При директното испитување се очекува објаснување на лицето што се испитува, при што е потребно да се дадат одговори кој е сторител на криминалните дејствија, каде и кога се сторил настанот, како е сторено кривичното дело, кој е мотивот за сторување, кои се последиците од делото, односно какви штетни последици настанале по неговото извршување. Особено е значајно при директното испитување прашањата кон сведокот, односно вештакот да бидат јасни и прецизни. Во овој дел во 14 случаи или во 31,1% набљудувачите забележале дека прашањата се јасни и прецизни, што пак може да значи и недоволна подготвеност за поставување на прашања во насока на утврдување на претходно наведените цели на директното испитување.

Вкрстеното испитување се однесува на она што сведокот го искажал во текот на директното испитување. Цел на вкрстеното испитување е намалување на вредноста на исказите кои сведокот ги дал во директното испитување, односно можноста да се побијат одредени изјави или да се релативизираат одредени дејствија. Вкрстеното испитување бара посебна подготовка, соработка со адвокатот со цел спремност за вкрстените прашања. Значајно е дека вкрстеното испитување може и да не се спроведе доколку бранителот оцени дека тоа е во интерес на одбраната. Од податоците на набљудувачите судовите во 7% од предметите не овозможиле на спротивната странка да изврши вкрстено испитување, што треба да биде дополнителен предмет на анализа, односно да се анализира зошто по директното испитување судот дал прилика за вкрстено испрашување на спротивставениот сведок во 10 случаи.

При вкрстеното испитување по правило се користат “затворени прашања” каде најчесто се бараат одговори со “да” или “не”. Податоците од набљудувањата покажуваат дека во 9% се користеле затворени прашања, а во 13% прашањата не биле од затворен тип. Во 16% од мониторираните предмети е забележано дека при испитувањето биле користени изјави дадени претходно, при што законската поставеност кај вкрстеното испитување дозволува прашањата да содржат потсетување на она што сведокот го истакнал во текот на директното испитување.

Иако како главни испитувачи во постапката се странките, сепак судот може да поставува прашања, но откако ќе заврши испитувањето на странките. Во овој дел судот го користел правото да поставува прашања на сведокот односно вештото лице во 12 случаи, односно во 27%, а во 4 случаи не го искористил ова право.

Истовремено судот е должен до го контролира начинот и редоследот на испитување на сведоците и изведувањето на доказите, грижејќи се за ефикасноста на постапката, може да одбие изведување на доказ за кој смета дека е непотребен, да одобри вкрстено испитување, да се грижи за дозволеноста на прашањата, праведното испитување и оправданоста на приговорите, како и за достоинството на странките, обвинетиот, сведоците и вештаците. Во овој дел само во 14 случаи е даден одговор, од кои во 9 предмети е забележано дека судот се грижел за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите и праведното испитување, а во 5 случаи дека не се грижел.

Судот може да постапува и по приговори на странките и со решение да забрани прашање и одговор на прашање кое веќе е поставено, ако го оцени како недопуштено или ирелевантно, како и да забрани поставување на прашања кои во себе содржат и прашање и одговор, освен при вкрстено испитување. Податоците од набљудувањето покажуваат дека во 8 предмети бил даден приговор и тоа во 3 случаи од страна на обвинителството за прашањата на одбраната, во 4 случаи приговор дала одбраната на прашањата на обвинителот или оштетениот, а во 1 случај бил даден приговор за начинот на поставување на прашања при испитувањето од страна на судот.

Претседателот на советот е должен пред да започне испитувањето на сведокот, да го опомене за обврската дека треба да изнесе се што му е познато за предметот и да го предупреди дека лажното сведочење е кривично дело. Покрај испитувањето на сведокот, законот предвидува и испитување на вештак, технички советник, како и обвинетиот. Ако некоја од странките бара вештото лице да се испита на главната расправа, писмениот наод и мислење ќе биде прифатен како докажен материјал, само ако вештото лице дало свој исказ на главната расправа и била дадена можност да биде вкрстено испрашан.

Обвинетиот може да се испита само доколку има предлог од одбраната. Од добиените податоци во 15 случаи обвинетиот бил испитан на главната расправа, а во 6 случаи не. Во вкупно 15 случаи кога било извршено испитување на обвинетиот, во 12 предмети обвинетиот бил испитан во однос на настанот, а во 3 случаи во однос на други околности. Испитувањето на обвинетиот кој немал бранител се одвивало на начин што во 1 случај самиот раскажувал за обвинението на главната расправа, а во 3 случаи одговарал на прашања на судот. Во овој дел е значајно дополнително да се анализира дали се работело за потешки или полесни дела, како и разликата во однос на обвинетите кога немале бранител. Овде се наметнува дилемата како се испитувал обвинетиот кој немал бранител, а согласно прашалниците во повеќе случаи обвинетиот одговарал на прашањата на судот. Иако резултатите од

набљудувањето покажуваат дека во 15 случаи обвинетиот бил испитан за време на главната расправа, само во 4 случаи се работело за обвинет кој нема бранител. Во овој дел мора да се нагласи дека Законот за кривична постапка предвидува обвинетиот да не биде присилен да даде исказ против себе или да признае вина, како и да ја изнесе својата одбрана. Во насока на ова потребно е да се прави разлика при набљудувањето за давање на исказ за настанот и давање на одбрана, што подразбира дека давањето на одбрана не значи и истовремено давање на исказ за случајот.

Во однос на можноста да се користат исказите на обвинетите од претходната постапка, сметајќи ги и исказите дадени во полиција во присуство на јавниот обвинител, само во 1 случај е забележано дека е искористена оваа можност. Во овој дел може да се заклучи дека судовите во основа имаат позитивна пракса, имајќи во предвид дека токму намерата на новиот закон беше доказите да се изведуваат во јавна и контрадикторна расправа пред судот, а читањето на исказите од претходната постапка да се користи само како исклучок.

Иако законот за кривична постапка го уредува принципот на непосредност, сепак предвидува и исклучоци на докажување на главната расправа. Согласно законот докажувањето на еден факт се заснова врз забележување од некое лице и тоа треба лично да се испита на главната расправа, освен во случаите кога се испитува заштитен сведок, а исказите на сведоците дадени во истражната постапка и изјавите собрани во рамки на дејствијата на одбраната во текот на истражната постапка може да се користат привкрстено испрашување или при побивање на изнесени наводи или во одговор на побивање, заради оцена на веродостојноста на исказите дадени на главната расправа. Во член 388 став 3 се утврдува дека “Доколку по започнувањето на главната расправа се појават индиции врз основа на кои може да се заклучи дека сведокот бил изложен на насилство, закана, ветување на пари или друга користа да не сведочи или лажно да сведочи на главната расправа, исказите на сведокот дадени пред јавниот обвинител во претходната постапка може со одлука на судот да се изведат како доказ”.⁹ Воедно исклучок постои и кога лицето кое го дало исказот починало, душевно заболело или е недостапно. На прашањето дали бил применет член 388 од ЗКП, од податоците на набљудувањето само во 2 случаи или 4,4% имало исклучок на докажувањето на главната расправа.

Новиот закон за кривична постапка наметна и материјално-технички предуслови за забележување на текот на главната расправа, но една од основните забелешки остана во овој поглед, односно и понатаму судовите се

---

⁹ Закон за кривична постапка, Службен весник на РМ, бр. 150 од 18.11.2010 година

недоволно технички опремени за да можат да ги користат современите техники на регистрирање. Имено податоците покажаа дека и понатаму регистрирањето на текот на расправата, како и изведувањето на доказите се забележува преку водење на записник со диктирање од страна на претседателот на судскиот совет, односно во 21 случај или 47% сеуште судовите го користат овој метод, а не се забележани техники на регистрирање како што е аудио-видео снимање или пак стенограмско регистрирање. Имено во член 374 е наведено дека текот на главната расправа се снима тонски или визуелно-тонски. Кога не постојат технички услови за тонско или визуелно-тонско снимање на текот на главната расправа, претседателот на советот може да нареди за текот на главната расправа да се води стенографски записник.

2.3. СТАНДАРДИ ЗА ФЕР И ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Стандардите за фер и правично судење се основ на секоја правна држава која на своите граѓани им гарантира еднаков пристап до правдата. Тие ја зацврстуваат довербата на граѓаните во судството кое е должно да обезбеди постапка со која во целост ќе се почитуваат основните човекови слободи и права.

Дефиницијата за стандардите произлегува од Европската конвенција за човекови права¹⁰ која го потенцира значењето на еднаквоста на средствата во постапката, пресумпцијата на невиност, како и судењето во разумен рок. Членот 6 од Европската конвенција за човекови права јасно ги дефинира стандардите и начелата за фер и правично судење, а посебен акцент става врз судиите во постапката, кои треба да обезбедат нивно почитување. Секој судија треба на почетокот од судењето да се потсети на обврските кои произлегуваат од оваа Конвенција, а при заклучувањето на постапката да провери дали ја извршил оваа должност. Судијата е тој кој мора да осигура дека обвинетиот е соодветно застапуван, посебно за кривичните случаи каде треба да се создадат посебни услови за *ранливите* обвинети. Судијата е одговорен да осигура дека се почитува начелото на еднаквост на средствата, што значи дека секоја странка мора да има разумна можност да го изнесе својот случај во услови кои не ја ставаат во значително понеповолна положба во однос на противникот.

Концептот *правично судење* во себе вклучува повеќе аспекти од судскиот процес, како што е правото на пристап до судот, истрагата во присуство на обвинетиот, ослободеност од само-инкриминирање, еднаквост

---

¹⁰ Европска Конвенција за човекови права (http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf), Совети на Европа, 1950 година;

на средствата, право на постапката во која се спротивставени двете страни и образложена пресуда.

Членот 6 бара националните судови да ја образложат својата пресуда, како при граѓански така и при кривични постапки и тоа посебно доколку поднесените докази се крајно битни за резултатот на предметот.

3.3.1. Еднаквост на оружјата

Во дефинирањето на правично судење особено значајно е еднаквоста на оружјата што подразбира еднакви можности на странките во презентирањето на доказите, како и еднаков третман од страна на судот. Тоа значи дека секоја од странките во постапката мора да има разумна можност за претставување на својот случај пред суд, односно дека едната страна нема да биде ставена во понеповолна положба во однос на другата страна. Праксата на Европскиот суд за човекови права, покажува дека еднаквоста на оружјата значи страните во спорот да имаат еднаква процедурална положба за време на судењето и да имаат еднаква положба во делот на изнесувањето на одбраната или обвинението.¹¹ Во кривичните постапки еднаквоста на оружјето е гаранција за правото на одбрана. Принципот бара доволно време, како и можности за подготовка на одбраната, но опфаќа и право на бранител, правото да се предложат и испитаат сведоци и правото на обвинетиот да биде присутен за време на судењето. Прекршувањето на принципот ќе се случи доколку обвинетиот не добие информации потребни за подготовка на одбраната, ако му биде ускратен пристапот до вештите лица или сведоците и не му се дадат еднакви можности како на обвинителот, односно оштетениот во постапката.

Еднаквоста на оружјето го гарантира правото на правично судење па така ЕСЧП во предметот Боениш против Австрија заклучил дека ако на судскиот вештак кој го предложила одбраната не му се овозможени истите предуслови кои му биле овозможени на вештото лице предложено од обвинителството станува збор за повреда на член 6 став 1 од Европската конвенција за човекови права.¹²

На прашањето дали одбраната и обвинителот биле еднакво третирани од судијата во врска со приговорите во 69% е даден позитивен одговор, а на прашањето дали одбраната ги имала истите можности како и обвинителството во предлагањето на доказите во 71% е даден позитивен одговор. Ваквите податоци укажуваат на почитување на принципот на еднаквост на оружјата и

¹¹ *Правично судење, Прирачник / Фонд за хуманистично право, Белград 2001*

¹² *Право на правично судење, Водич за примена на член 6 од ЕКЧП, Нула Мол и Каширина Харби, 2006, издавач Совети на Европа, види случај Bönisch v. Austria, 6. мај 1985 (Application no. 8658/79)*

правично судење, што е позитивен тренд имајќи во предвид дека кај претходниот модел на кривична постапка најголемите забелешки се однесуваа за нееднаквиот третман на странките, односно со мислење дека судот е секогаш понаклонет кон обвинителството, а ваква констатација е искажана и во годишните извештаи на Народниот правобранител.

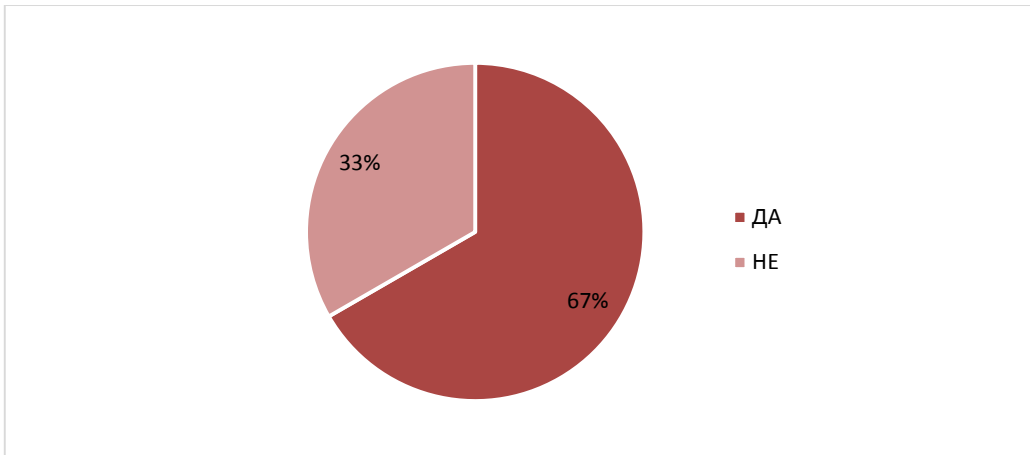
3.3.2. Јавно судење

Јавното судење во разумен рок пред независен и непристрасен трибунал претставува дел од стандардите за фер и правичното судење. Членот 6 на Европската конвенција за човековите права гарантира на секого дека за време на определувањето на неговите граѓански права и обврски или кога е кривично гонет да има право на јавно судење. Оваа одредба бара присуство на главниот претрес од двете страни, како и расправата да биде отворена за јавноста. Јавната расправа е суштинска за правично судење, а истото го има констатирано Европскиот суд за човекови права во случајот Аксен против Сојузна Република Германија.

Јавноста на судењето е значајна бидејќи на тој начин се гарантира и довербата во судството, како и избегнувањето на евентуални притисоци или влијание за време на судската постапка. Во законот за кривична постапка во член 5 е дефинирано дека “Лицето обвинето за кривично дело има право на правично и јавно судење.”, а во член 6 се уредува прашањето на судење во разумен рок. Прашањето за правото на јавно судење е утврдено и во Универзалната декларација за човековите права, како и во Меѓународниот пакт за граѓански и политички права. Јавната расправа всушност претставува усмена расправа за суштината на спорот во присуство на јавноста, вклучувајќи ги и медиумите.¹³ Доколку се погледнат податоците од набљудувањето може да се види дека во најголем дел судењата биле јавни, односно во 89% истите се одвивале јавно, а само во 11% или 5 случаи не е забележано дали судењето било јавно. Присуството на медиумите било дозволено во 71%, а во 4,4% случаи претставниците на јавноста и медиумите биле спречени да присуствуваат на судењето. Податоците покажуваат дека во најголем дел се спроведувале јавни судења со дозвола на присуство на јавноста и медиумите, но во 31% или за 14 случаи местото и времето на судењата не биле јавно објавени на таблата надвор од судницата.

---

¹³Правично судење, Прирачник / Fair Trials Manual, Фонд за хуманиитарно право Белград 2001 (превод на Amnesty International Fair Trials Manual)

Јавно објавување на судење

Постојат исклучоци на јавното судење заради заштита на моралот, јавниот ред или националната безбедност, а посебна заштита се обезбедува кога се работи за интереси на малолетен престапник, односно дете согласно дефиницијата на Конвенцијата за правата на детето. Според добиените податоци од набљудувањата јавноста била исклучена во 1 случај заради интереси на малолетник, во 1 случај заради други причини, но за 25 случаи не е заведено дали судењето било јавно или имало исклучување на јавноста во целост или за дел од судењето. Имајќи во предвид дека претходните податоци покажуваат дека само во 2 случаи претставниците на јавноста и медиумите биле спречени да присуствуваат на судењето, а истото е нотирано и во делот на исклучувањето (2 случаи) можеме да заклучиме дека во останатите предмети судењата биле јавни, односно било овозможено присуство на претставници на јавноста како и на медиумите. Загрижува што во 33% судот не го објавил јавно местото и времето на судење.

3.3.3. Непристрасно судење

Правото на непристрасно судење е исто така едно од правата кои овозможуваат фер и правично судење. За да може да се обезбеди непристрасно судење предвиден е инструментот изземање на судија или поротници. Правото на непристрасност на судот бара судиите или поротниците да немаат интереси во спорот, односно постапките да се водат правично и да се почитуваат правата на сите страни во спорот. Комитетот за човекови права на Обединетите Нации истакнува дека непристрасноста “значи дека судијата не смее да има однапред формирано мислење за случајот кој го води, како и дека не смее да постапува на начин кој ќе ги фаворизира

интересите на едната страна во спорот.”¹⁴ Основните принципи за независност на судството утврдуваат дека “судиите мора да се однесуваат на начин кој обезбедува непристрасност и независност на судот”.

Изземањето е начин да се оспори непристрасноста на судот. Од таа страна овој дел беше опфатен со набљудувањето при што податоците покажуваат дека немало ни едно побарано изземање на судија или поротник, а во најголем дел, односно во 33 случаи (73%) набљудувачите оцениле дека судиите или поротниците немаат оформено мислење кое може да влијае врз одлучувањето. Ова покажува дека во најголем број на мониторирани предмети немало сомнение во судската непристрасност, односно само во 1 случај постоело сомнение дека судијата или судијата поротник имал веќе оформено мислење кое може да влијае врз одлучувањето. Овој случај потребно е дополнително да се анализира и да се утврди врз кои критериуми набљудувачот заклучил дека постои непристрасно судење од страна на судијата во постапката.

На прашањето дали судот се однесувал со заплашување кон било која од страните, во најголем дел или поточно во 36 случаи одговорот бил негативен, а за 9 случаи не е забележан податок по однос на ова прашање. Ист е резултатот и на прашањето за користењето на дискриминаторски јазик од страна на судот по основ на пол, раса и слично.

Судот за време на судењето се однесувал професионално и со должно внимание при што се забележани само 2 случаи каде набљудувачите имале забелешки по однос на ова прашање.

3.3.4. Пресумпција на невиност

Европската Конвенција за човекови права во член 6 точка 2 дефинира дека “Секој кривично обвинет ќе се смета за невин се додека не се докаже дека е виновен во согласност со законите”. ЕКЧП е обврзувачки меѓународен акт за сите земји членки на Советот на Европа и претставува составен дел од нивната домашна легислатива. Во таа насока доколку е сторена повреда на правата загарантирани со оваа конвенција, граѓаните имаат право да се жалат до Европскиот суд за човекови права во Стразбур.

Пресумпцијата на невиност е утврдена со Уставот на Република Македонија каде е утврдено дека “Лицето обвинето за казниво дело ќе се смета за невино се додека неговата вина не биде утврдена со правосилна судска одлука” а во законот за кривична постапка покрај основното начело сместено во став 1 во кое стои дека „лицето обвинето за кривично дело ќе се

---

¹⁴Правично судење, Прирачник / Fair Trials Manual Фонд за хуманитарно право Белград 2001, – види случај Каршунен против Финска (387/1989),1992 Извештај на Комитетот за човекови права

смета за невино се додека неговата вина не биде утврдена со правосилна судска пресуда“, додаден е уште еден став со кој сега државните органи, средствата за информирање и сите останати се должни да го почитуваат ова начело. Во овој член 2, став 2 стои: „државните органи, средствата за јавно информирање и другите лица се должни да се придржуваат до правилото од ставот 1 од овој член, а со своите јавни изјави за постапката која е во тек не смеат да ги повредат правата на обвинетиот и оштетениот, како и судската независност и непристрасност“. Основи на пресумпцијата на невиност се и правото лицето да не сведочи против себе или да ја признае вината, како и правото на молчење. За да се почитува принципот на пресумпција на невиност товарот на докажување го носи обвинителството. Обвинителството треба да ја докаже вината на обвинетото лице, па во таа насока податоците од набљудувањето покажуваат дека судот ја почитувал пресумпцијата на невиност и товарот на докажување го имало обвинителството, односно не постоеле дејствија кои сугерирале дека товарот на докажување е на обвинетиот.

Со новиот закон за кривична постапка се вовеле англосаксонскиот стандард на докажаност “надвор од разумно сомневање”.¹⁵ И во Статутот на Меѓународниот кривичен суд се утврдува дека “за да може обвинетиот да биде осуден судот мора да биде убеден надвор од разумно сомневање во вината на обвинетиот”. Овој стандард на докажување бара оправдување на осудителната пресуда, кој е повисок стандард од претходниот утврден во стариот ЗКП, каде беше потребно “доволно докази”. Во 6 случаи или во 13% е нотирано дека истото е сторено од страна на судот, односно дека при објавувањето на пресудата судијата ставил до знаење дека неговите наоди се основани надвор од разумно сомневање. Во 4 случаи (8,9%) судот не постапил според горенаведеното.

3.3.5. Права на обвинетите лица

Правата на обвинетите лица се дел од принципот на фер и правично судење. Во Европската конвенција за човекови права како минимални права на обвинетото лице се: лицето да биде веднаш детално известено на јазик кој го разбира за природата и основот на обвинението, да има доволно време и адекватни услови за подготовка на одбраната, да има право да се брани сам или со бранител по свој избор, или доколку не располага со средства за бранител да добие бранител по службена должност, да ги сослуша сведоците, како и да добие преведувач доколку не го разбира или не го зборува службениот јазик на судот. На сличен начин и Меѓународниот пакт за

---

¹⁵Член 403 точка 3 од Закон за кривична постапка “јавниот обвинител или илжичелот не докажал надвор од разумно сомневање дека обвинетиот го сторил делото за кое се обвинува”.

граѓански и политички права ја уредува проблематиката за правата на обвинети лица. Имено МПГПП утврдува дека “секој кој е обвинет за кривично дело има еднакви права во делот да присуствува на судењето, да се брани сам или со помош на бранител, како и да му се обезбеди бранител бесплатно ако не може сам да го плати.” Во правата на обвинетиот е да присуствува на судењето, па од страна на набљудувачите било констатирано дека само во 1 случај обвинетиот бил исклучен, а во 30 случаи или во 67% обвинетиот бил присутен за време на судењето.

Меѓународните стандарди воедно утврдуваат забрана за вознемирување и заплашување на адвокатот, правото на доверливост во комуникацијата со бранителот, како и правото на бесплатна правна помош. Едно од основните права на обвинетиот е правото на бранител. Законот за кривична постапка утврдува и постоење на задолжителен бранител и бранител по службена должност. Ако обвинетиот е нем, глув или неспособен самиот успешно да се брани, или ако против него се води кривична постапка за кривично дело за кое во законот е пропишана казна доживотен затвор, мора да има бранител уште при првото испитување. Обвинетиот мора да има бранител ако против него е определен притвор за времето додека трае притворот. Кога не постојат услови за задолжителна одбрана, ако според својата имотна состојба не може да ги поднесува трошоците на одбраната, на обвинетиот може по негово барање да му се постави бранител, кога тоа го бараат интересите на правдата, а особено тежината на кривичното дело и сложеноста на случајот.

Во тој дел во 15 случаи или 33% обвинетото лице било поучено за правото на бесплатна правна помош, а во 10 случаи не било поучено. Иако законот за кривична постапка предвидува дека во права на обвинетиот (член 70) обвинетиот има право да добие бесплатен бранител доколку нема средства да плати, а тоа го бараат интересите на правдата, како и тежината на кривичното дело и сложеноста на случајот, а се предвидува и одбрана на сиромашните, мал е бројот на случаи кога лицето било поучено за правото на бесплатна правна помош. Ваквите податоци доведуваат до заклучок дека судовите не секогаш проверуваат дали обвинетото лице е финансиски способно да ги покрие трошоците на одбраната и дека реагираат најчесто во случаи кога законот предвидува задолжителна одбрана. Правото на бесплатна правна помош зависи од исполнувањето на два кумулативни услови: лицето да не може да ги надомести трошоците за својата одбрана и бесплатната правна помош да биде во интерес на правдата.

Новиот ЗКП предвидува поголема слобода, односно доволно време за подготвување на одбраната на обвинетиот за време на целата постапка, а посебно внимание се посветува во подготовката на главниот претрес. Поканата до обвинетиот мора да се достави така што помеѓу нејзиното

доставување и денот на главниот претрес мора да има доволно време за подготвување на одбраната, а најмалку 8 дена.

Потоа, пред започнувањето на првото испитување осомничениот задолжително ќе се поучи дека може да земе бранител по свој избор со кого може насамо да се советува и кој може да присуствува на испитувањето и дека има право на увид во списите и да ги разгледува предметите кои се одземени. Секако правото на одбрана предвидува и право на искусен, компетентен и ефикасен бранител. Бранителот треба да го извести својот клиент за неговите законски права и должности, како и за правниот систем. Бранителите мора да им помогнат на своите клиенти и да ги преземат сите мерки во остварувањето на нивните права и интереси. Набљудувачите нотирале дека во 60% бранителите квалитетно биле подготвени за случајот и не оставиле впечаток дека не ги застапуваат соодветно своите клиенти.

Правниот систем кај нас го гарантира правото на молчење, но нема изрично предвиден механизам како молчењето влијае на судот. Според проценка на набљудувачите, судот не извлекол негативни заклучоци од користењето на правото на молчење, што не е лесно да се заклучи во случаите кога судот тоа нема изречно да го каже, па заклучоци би можеле да се изведуваат од дополнително анализирање на бројот на осудителни пресуди во случаите кога обвинетиот го користел ова право.

Во вкупно 4 случаи одбраната се пожалила дека нема пристап до доказите, односно во 2 случаи одбраната немала пристап до сите докази, а во 2 случаи не им биле доставени доказите. Меѓутоа оваа поплака била дадена на главната расправа каде бранителите се пожалиле дека не успеале да го остварат своето право кое е загарантирано во ЗКП за увид во списите како едно од битните права на одбраната. Значајно е дека иако ова право е загарантирано со законот, не постои правно средство заради ограничувањето на пристап до доказите.

Правото на одбрана предвидува и доволно време за подготовка, па значајно е да се знае дали одбраната се пожалила дека немала доволно време за подготовка или имало одредени рестрикции. Набљудувачите забележале дека одбраната во овој дел се пожалила во 2 случаи, а во 20 од набљудуваните предмети немало поплаки. Европската конвенција за човекови права утврдува дека за да може да се оствари фер и правично судење обвинетиот треба да има и бесплатен преведувач доколку не го разбира или не го зборува службениот јазик на судот, односно има право на преведување.

Од добиените податоци во 20 случаи или во 44,4% обвинетото лице немало потреба од превод, во 5 случаи или во 11% имало потреба од превод, а во 1 случај или во 2,2% оваа потреба била дополнително изразена.

Квалитетно преведување е од особено значење за фер и правична постапка бидејќи преведувачот не само што преведува искази кои усно се даваат во постапката, туку преведува и документи и други писмени материјали, а квалитетниот превод овозможува и еднаквост на оружјата во постапката. Точниот превод е неопходен предуслов за правото на правично судење. Сепак нашиот систем не предвидува можност за оспорување на преводот како некомпетентен или пристрасен, како што тоа го предвидува европската директива за правото на преведувач. Податоците пак на набљудувачите покажуваат дека само во 1 случај постоело сомневање, но и во таков случај мора да постои механизам за оспорување на квалитетот на преводот кој е суштински во остварувањето на правото на одбрана.

3. ИЗРЕКУВАЊЕ НА ПРЕСУДА

Согласно меѓународните стандарди пресудите мора да бидат изречени јавно, освен доколку не постојат ограничувања во тој поглед и секој кој е суден има право да добие образложена пресуда, при што е потребно да се следат принципите на судење во разумен рок. Согласно МПГПП исклучоци од јавно изрекување на пресуда постојат кога се однесуваат за малолетно лице чија приватност мора да се заштити, кога станува збор за брачни спорови, како и во случаи за старателство над деца. Изрекувањето на пресудата јавно се применува и кога јавноста била целосно или делумно исклучена од судењето.

Од добиените податоци на набљудувачите може да се види дека само во 1 случај пресудата не била изречена јавно, но и тука по однос на ова прашање недостасуваат крајните податоци бидејќи во периодот на мониторирање на предметите донесени се само 5 пресуди. Анализирајќи ги засебно сите прашалници може да се заклучи дека во најголем дел постапките не се завршени заради отсуство на некој од учесниците во постапката, односно дека истите траат и закажани се рочишта во наредните месеци. Во оваа насока треба да се потенцира важноста од целосно набљудување на предметите, односно продолжување на мониторингот за да може дополнително да се анализира и прашањето за спроведувањето на меѓународните стандарди кои бараат јавно изрекување на пресудата, освен доколку не постојат ограничувања утврдени со закон.

Правните лекови се особено важни за оцена во делот на пристапот до правдата. Европскиот суд нагласува дека, иако во член 6 на Европската конвенција за човекови права изрично не е наведено правото на жалба, сепак тоа право е неделиво од правото за правично судење. Оваа гаранција е потврдена со член 2 од Протоколот 7 кон Конвенцијата во кој се предвидува правото на жалба во кривични дела.

Имено во овој член е наведено дека “секој кој е осуден за кривично дело од страна на трибунал ќе има право неговото осудување или казна да биде разгледано од повисок трибунал.”¹⁶

Во оваа насока податоците на набљудувачите покажуваат дека судот во 22% објаснил на обвинетиот за условите за жалба, а во 4,4% не. Во овој дел треба да се нагласи дека во член 406 на ЗКП е предвидена поука, односно дека “по објавувањето на пресудата, претседателот на советот ќе ги поучи странките за правото на жалба, како и за правото на одговор на жалбата”. Но и тука останува забелешката дека во најголем број на предмети не дошло до објавување на пресудата.

Поради незавршените предмети не може да се даде крајна констатација за судската ефикасност во борбата со организираниот криминал и корупција. Согласно наведените информации во прашалниците само за 5 случаи е донесена пресуда, додека за останатите се закажани нови рочишта во период после изготвувањето на оваа анализа.

Во првиот случај каде пресудата беше донесена јавно 8 обвинети лица беа прогласени виновни за сторените кривични дела, односно за злосторничко здружување при што беа изречени казни затвор во висина од 7 години и 9 месеци до 1 години и шест месеци, на осум од нив им е изречена и парична казна, а за деветообвинетиот е изречено и протерување од земјата со забрана за влез во Република Македонија во наредните 10 години. Воедно во овој случај сите осудени лица за стекната имотна корист прибавена со кривичното дело треба да ја вратат. Во вториот случај е забележано дека се изречени 10 казни затвор, 5 ослободителни пресуди и 48 условни осуди од 2 години во рок од 5 години, во третиот случај обвинетите се прогласени за виновни со казна затвор од по 3 години, а во еден случај е забележано само дека обвинетите се прогласени за виновни. Од донесените пресуди има и условна осуда од 2 години во рок од 5 години.

И податоците од 2013 година покажуваат дека од вкупниот број на мониторирани предмети (37) биле завршени само 15 односно 41%, а 22 предмети (59%) биле се уште во тек. Во 15-те предмети што завршиле вкупно биле осудени 204 лице, а за едно лице било повлечено обвинението.

Имајќи во предвид дека се работи за кривични дела за организиран криминал и корупција каде постапките траат подолго заради комплексноста во степенот на докажување, обемот на случаите и поголемиот број на обвинети лица, како и вклучувањето на вешти лица за кривични дела од областа на економски криминал, набљудувањата треба да ги опфатат

---

¹⁶Протокол 7 на Европската конвенција за човекови права, Совет на Европа, 1984 година

постапките до крај, односно до донесувањето на пресудите со цел да се донесе заклучок за судската ефикасност и кривично-правниот одговор во борбата со организираниот криминал и корупција.

4. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

4.1. ЗАКЛУЧОЦИ

- Набљудувањето на предметите од областа на организиран криминал и корупција траело во краток период, при што подоцнежното вклучување во фазите на постапката, како и нецелосниот опфат на истата, влијае врз генералните заклучоци за судска ефикасност и почитување на правата во постапките за овој вид на кривични дела.
- Судската независност е важен постулат во остварувањето на правдата, а за да може да се обезбеди, потребно е државата да изгради стандарди со кои ќе се гарантира самостојноста на судиите и да овозможи предуслови според кои секој судија ќе може независно и без притисоци да ги носи своите одлуки.
- И понатаму во делот на организиран криминал и корупција најзастепени набљудувани предмети се за кривичното дело злоупотреба на службената положба, како и за неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги и други прекурзори, злосторничко здружување и криумчарење на мигранти, а помал е бројот на останатите дела кои спаѓаат во групата на кривични дела од областа организиран криминал и корупција.
- Основната карактеристика на главната расправа согласно новиот ЗКП е акузаторноста, каде странките предлагаат и изведуваат докази при што судот е ослободен самоиницијативно да предлага докази и во таа насока од суштинско значење е присуството на учесниците во постапката. Од набљудуваните предмети може да се утврди дека отсуството во постапката било најчесто од страна на обвинетото лице што го наметнува прашањето за уредноста на доставата на писмената, но и примената на мерки за обезбедување на присуство во постапката.
- Во најголем дел обвинетите лица имале бранител по сопствен избор, но во 4 случаи одбраната се пожалила дека нема пристап до доказите, а во 2 случаи одбраната се пожалила дека немала доволно време за подготовка.
- Во најголем дел од податоците се забележува дека одбраната и обвинителот биле еднакво третирани од судот, односно одбраната во поголем дел од случаите имала исти можности за предлагање на доказите, а во 60% бранителите квалитетно биле подготвени за случајот и не оставиле впечаток дека не ги застапуваат соодветно своите клиенти.

- Интересно е што според набљудувачите одбраната била послабо подготвена за директните испитувања, односно не оставила впечаток дека добро го владее случајот и знае зошто ги поставува прашањата.
- Од добиените податоци имајќи во предвид дека дел од набљудувањата започнале во подоцнежната фаза, покажуваат дека судот дал појаснување за текот на постапката, односно во 25 случаи го објаснил начинот на водење на постапката, а во 17 случаи ги појаснил правата и обврските на учесниците.
- Во поголем дел од случаите судот го прашал обвинетото лице дали разбира за што е обвинето, а во 29% од набљудуваните предмети каде лицето не разбирало за што е обвинето судијата дал појаснување.
- Судот го поучува обвинетиот за правото да молчи или да даде свој исказ и го советува внимателно да го следи текот на главната расправа, при што му укажува дека може да изнесува докази во своја одбрана, да им поставува прашања на сообвинетите, сведоците и вештаците, и да става забелешки во поглед на нивните искази.
- За половина од набљудуваните предмети е забележано дека обвинетиот бил поучен за своите права, а во 15 случаи или 33% обвинетото лице било поучено за правото на бесплатна правна помош, а во 10 случаи не.
- Судовите не секогаш проверуваат дали обвинетото лице е финансиски способно да ги покрие трошоците на одбраната и реагираат најчесто во случаи кога законот предвидува задолжителна одбрана. Правото на бесплатна правна помош зависи од исполнувањето на два кумулативни услови: лицето да не може да ги надомести трошоците за својата одбрана и бесплатната правна помош да биде во интерес на правдата.
- Новините на Законот за кривична постапка се имплементираат и странките даваат воведен говор кој според набљудувачите во значителна мера или во 38% е разбирлив, за она што го тврди странката и кои решавачки факти ќе се докажуваат, а не е заведен ни еден случај каде воведниот говор не овозможил согласно утврдената цел јасно и концизно запознавање на судот за тоа што странката има намера да го докажува и кои решавачки факти ќе се обиде да ги докаже.
- Со новиот концепт судот има пасивна улога, но може да се заклучи дека во поголем дел писмените и материјалните докази и понатаму ги чита и презентира судот, а не странките во постапката.
- Законот за кривична постапка го пропишува редоследот по кој се изведуваат доказите, односно најпрво се изведуваат доказите на обвинението и докази врзани со имотно-правните барања, а потоа докази на одбраната, докази на обвинението за побивање на доказите на одбраната и докази на одбраната како одговор на побивањето, а во

набљудуваните предмети е утврдено дека се запазува редоследот на изведувањето на доказите.

- Значајно при директното испитување е прашањата кон сведокот, односно вештакот да бидат јасни и прецизни, а во овој дел само за 14 случаи или во 31,1% набљудувачите забележале дека прашањата се јасни и прецизни, што пак може да значи и недоволна подготвеност за поставување на прашања во насока на утврдување на претходно наведените цели на директното испитување.
- При вкрстеното испитување по правило треба да се користат “затворени прашања”, а податоците од набљудувањата покажуваат дека во 9% се користеле затворени прашања, а во 13% прашањата не биле од затворен тип.
- При вкрстените испитувања се почитувала личноста на сведокот односно вештото лице кое се испитува иако добиен е податок за 10 случаи, при што во 7 случаи или во 16% при испитувањето се користеле и изјави дадени претходно.
- Доказите да се изведуваат во јавна и контрадикторна расправа пред судот, а читањето на исказите од претходната постапка се користи само како исклучок
- Новиот закон за кривична постапка наметна и материјално-технички предуслови за забележување на текот на главната расправа, но една од основните забелешки останува во овој поглед, односно и понатаму судовите се недоволно технички опремени за да можат да ги користат современите техники на регистрирање.
- Во најголем дел судењата биле јавни (89%), но во 31 % судот не го објавил јавно местото и времето на судењето.
- Само во еден случај постоело сомневање во квалитетот на преводот, но воедно нашиот систем не предвидува можност за оспорување на преводот како некомпетентен или пристрасен, истиот е од суштинско значење во остварувањето на правото на одбрана.
- Во најголем дел судот оставил впечаток дека е непристрасен, не се однесувал со заплашување кон страните, ниту се однесувал дискриминаторски за време на текот на постапката.
- Меѓународните стандарди утврдуваат пресудите да бидат изречени јавно, освен доколку не постојат ограничувања во тој поглед и осудениот да има право да добие образложена пресуда, како и поука за жалба, но заради краткиот период на набљудување не може да се извлече заклучок по однос на почитувањето на овие стандарди.

4.2. ПРЕПОРАКИ

- Набљудувањата треба да ги опфатат постапките до крај, односно до донесувањето на пресудите со цел да се донесе заклучок за судската ефикасност и кривично-правниот одговор во борбата со организираниот криминал и корупција.
- Зајакнување на стандардите за самостојност на судиите како и овозможување на предуслови за независно постапување без притисоци и влијанија при донесувањето на своите одлуки.
- Зајакнување на контролата на достава со цел спроведување на уредно доставување на поканите, како и примена на мерките за обезбедување со цел присуство на сите учесници во постапките.
- Обезбедување на пристап до доказите за одбраната, како и доволно време за подготовка, имајќи во предвид дека едно од основните права на обвинетиот е доволно време и можности за подготвување на својата одбрана, како и увид во списите со цел запознавање со доказите против него и во негова корист.
- Продолжување на обуките за новиот концепт на ЗКП за бранителите во поглед на новитетите за вкрстеното испитување, како и потребата од квалитетно владеење на случајот во доказната постапка.
- При поуката за правата потребно е судот да ги провери условите добивање на бесплатна правна помош и за истото да ги поучи обвинетите лица.
- Воведниот говор кој го даваат странките во постапката треба да биде разбирлив и да овозможи јасно и концизно запознавање на судот што странката има намера да докажува, како и кои решавачки факти ќе се обиде да ги докаже.
- И при директното испитување прашањата треба да бидат јасни и прецизни, додека кај вкрстеното испитување да се користат прашања од затворен тип со кој се испитуваат сведоците кои ги предложила спротивната страна.
- Овозможување на материјално-технички предуслови за забележување на текот на главната расправа, односно користење на современите техники на регистрирање утврдени со Законот за кривична постапка.
- Принципот на јавност во судењето да се запази и преку јавно објавување на местото и времето на судењето.
- Да се утврди можност за оспорување на преводот доколку странката се сомнева дека истиот е некомпетентен или пристрасен имајќи во во предвид суштинското значење за остварување на фер и правично судење.
- Судот задолжително да врши поука за правото на жалба, како и за правото на одговор по жалба кое како гаранција е утврдено со член 2 од Протоколот 7 кон Европската конвенција за човекови права во кој се предвидува правото на жалба во кривични дела.

5. ОД СУДСКАТА ПРАКСА

Преку реализација на проектот “Мониторинг на судски предмети од областа на организиран криминал и корупција“, се дава една сеопфатна анализа за спроведувањето на меѓународните стандарди за правично судење, во рамки на судските постапки како и за степенот на имплементација на судските реформи особено по донесување на новиот Закон за кривична постапка.

Самиот проект траеше пет месеци во кој преку мониторинг на судски предмети во Основен суд Скопје I Скопје, на одделението за организиран криминал и корупција, беа набљудувани околу 45 предмети.

Поаѓајќи од штетните последици на корупцијата, целта на истражувањето е во насока на добивање целосна анализа во делот на спроведувањето на судската постапка во судски предмети од областа на организиран криминал и корупција преку набљудување на постапката од почетокот до завршување на истата, со цел да се добие јасна слика за сите сегменти на конкретниот кривично правен настан преку учесниците, сторителите на кривично дело дело, нивниот степен на образование дали станува збор за рецидив или првопрестапник, неговото работно место – функција која овозможува извршување на вакво дело особено со утврдување на фактот дали се работи за услуга или противуслуга иако и кај двете основ е злоупотреба на службената положба и овластувања. Потоа, самото водење на постапката во сите стадиуми со следење на активноста на сите субјекти во постапката, набљудување од поднесеното обвинение до моментот на донесување на правосилна судска пресуда. Тука спаѓаат: приговор на обвинение, започнување со главен претрес со обезбедени услови за негово одржување, прекин или одложување, примена на посебни мерки за обезбедување, мерки за обезбедување присуство на обвинетите, судење во разумен рок, како основни прашања на кои се прикачуваат уште цела лепеза на претпоставки кои може да го одложат главниот претрес и во најлош случај да го продолжат времето за судење во разумен рок.

Изречените санкции се важен сегмент во ова истражување особено од аспект на постигнување на целта на казнувањето односно споредено со постапките од пред две години дали казнената политика оди кон нагорна линија и изрекување на построги казните (затвор, парични казни, алтернативни мерки) или се изрекуваат поблаги казни.

Со набљудувањата и со согледувањето на реална слика на состојбите со овој вид криминал, како и со способноста на судството да се справи со ваквите сторители споредено со повеќе години наназад можат да се видат

резултатите и очекуваниот прогрес во работењето на судовите во предметите со елементи на корупција и се добива одговор на прашањето дали има унапредување и успех во справувањето во борбата против влијанието на корупцијата врз работата на институциите.

Со утврдување на профилот на осудените сторители на ваквиот вид кривични дела се овозможува креирање на решенија за надминување на состојбите кои едно лице го втурнале кон извршувањето на ваквото дело, се утврдуваат и другите субјективности на сторителите како на пример, возраста, степенот на образование, дали е истиот рецидивист, на кое работно место е при вршењето на делото и сл.

Поврзаното разгледување на секоја од поставените цели овозможува создавање на една реална слика за актуелната состојба кое пак од друга страна создава услови за изнаоѓање на најадекватни решенија за подобрување на судската ефикасност преку целосно почитување на гарантираните права и слободи.

Тоа е и мотивот Коалицијата “Сите за правично судење“ и после 9 години да продолжи со набљудување на судските предмети да ја утврди новата состојба, да донесе заклучоци како резултат на набљудувањето и врз констатираната состојба да предложи препораки и сугестии за јакнење на судската ефикасност во борбата за сузбивање на корупцијата.

Во оваа насока, битно е да се посвети соодветно внимание на концептот на превенција од сторување на кривични дела од областа на организираниот криминал и корупција. На овој начин, концептот на превенција мора да се заснова врз научно верификувани сознанија за феноменологијата и етиологијата и научна верификација на средствата, методите, инструментите на делување во насока на спречување, сузбивање и превенирање на криминалитетот од страна на органите на кривичниот прогон. Фактот што кривичните дела Злоупотреба на службената положба и овластување и Измама, доминираат во овој вид криминал, како да упатува на заклучок дека останатите кривични дела од областа на корупцијата ретко се извршуваат во реалноста или оперативната способност и капацитети на органите на прогонот овозможуваат ефикасно справување само со овие два вида кривични дела. Тоа може да се должи и на начинот на нивното извршување што создава тешкотии за обезбедување доказен материјал неопходен за утврдување на одговорноста.

Според податоци добиени од одделението за организиран криминал и корупција, во рамки на Основен суд Скопје I Скопје, профилот на сторителите на овие кривични дела го сочинуваат неколку елементи кои се повторуваат од година во година: сторителите живеат во урбана животна средина; имаат

средно и често високо образование; на возраст од 37 до 57 години; најчесто сторителите дури во 96% се мажи; повеќето сторители се Македонци; сите се државјани на Република Македонија; сторителите се јавуваат како прво-престапници; во поново време во група од двајца или повеќе извршители; само 27 % од предметите се со притвор.

Вака наброените елементи укажуваат на евидентниот факт дека недостигаат некои елементи, кои можат да се утврдат само со сеопфатно следење на ваквите кривични дела, од поднесувањето на обвинението преку приговарање на истото, одржување на главните претреси до изрекувањето и објавување на пресудите. Од ваквиот тек на постапката, би биле познати и времетраењето на постапките, одложување на главните претреси по основ, и за кој временски интервал и дали има подобрување во тој поглед. Врз ист принцип во зависност од тоа дали се работи за основниот облик или за квалификуван согласно изречената казна, ќе се цени дали казните се поблиски до законскиот максимум или минимумот, како и во колку случаи е изречена ефективна, а во колку алтернативната мерка условна осуда и дали е и во колку случаи е изречена како споредна казна паричната казна. На ваков начин ќе се разреши дилемата, дали во македонското судство казнената политика за овие два вида кривични дела, имајќи ја предвид тежината на делото со изречените казни, се очекува да се остварат целите на казнувањето како на планот на специјалната, така и на планот на генералната превенција. Ова од причина што неефикасните санкции се голема пречка за доследно спроведување на законот.

Оттука, како генерална препорака на оваа анализа е дека органите на прогонот и судиите мора да ги искористуваат и најдобрите меѓународни практики особено во процедурите за санкционирање, како и механизмите за отчетност на национално и прекугранично ниво. Самиот поим на строгост или благост во казнувањето е релативна работа и индивидуална во секоја објавена пресуда донесена во согласност на сите елементи, како отежителни така и олеснителни, кои допринесуваат казната да биде повисока односно пониска, поблиска до законскиот минимум, па и покрај тоа основано да се очекува дека со така изречената казна ќе бидат постигнати целите на казнување.

Од погоре кажаното се наметнува потреба од поголема ангажираност на сите органи - учесници во постапката така што:

Јавните обвинителства како основен подносител на обвиненијата треба да бидат крајно организациски, стручно и технички подготвени за правилно и целосно реализирање на улогата во откривање на овој вид криминал, со подготвување на обвинение против сторителите со сите факти и докази кои сигурно би биле издржани, аргументирани со доволно непобитни докази за сторителите и делото.

Судиите во спроведување на својата функција владеење на правото како темелна вредност, несомнено укажува на фактот дека донесувањето на една пресуда во рамките на една правна норма е творечки чин и акт и пред се таа пресуда е толку важна за правната сигурност секако тоа зависност на граѓаните и за стабилноста и развојот на државата што се темели на правото.

Негувањето на судскиот морал и високиот професионализам ќе биде сигурна почва за подигање јавната доверба во судството.

Праксата покажа дека и во 2014 година во ниту еден случај не се прифатени забелешките изнесени од страна на обвинетиот или неговиот бранителот против поднесениот обвинителен акт. Тоа укажува на потребата од поголема контрола на обвинението како една значајна фаза каде судијата поединец на предвидени казни до десет години или совет за казни од десет години или потешки, во вршење на оцената на обвинителниот акт можат да ги заштитат првата на обвинетите од неосновани обвиненија.

Очигледно е намалување на изрекување на мерката притвор, а наместо неа најчесто за обезбедување присуство на обвинетите се изрекува мерката куќен притвор што пред се на судот му го гарантира присуството на обвинетиот на судење, а од друга страна обвинетиот е во кругот на своето семејство кое не би било изложено на дополнителни трошоци со одење на посети кај притвореникот и сл. Оваа мерка според праксата се покажа како доста успешна поради што би требало истата да се допрецизира во смисла на услови кога треба да биде изречена.

Современите законодавства препорачуваат и нови мерки за обезбедување на обвинетите, како што се мерка со електронски надзор, со што гарантирано ќе се обезбеди присуството на обвинетиот, а ќе се намали примената на другите мерки.

Присуството на обвинетиот во една непосредна контрадикторна постапка е неопходно за да се слушне неговата одбрана наспроти обвинението. Затоа, неопходно е што поретко и помалку да се донесуваат пресуди во отсуство на обвинетиот, затоа што таквите постапки секогаш се повторуваат, што од своја страна создава дополнителни трошоци.

За одбележување е што во текот на 2014 година скоро во сите постапки предлогот на Јавното обвинителство при повторување на постапките е со предлог за мерка притвор, дури и кога се работи за кривични дела за кои е изречена казна затвор до три години. Но, затоа пак Кривичниот совет од 100 вакви предлози во 94 случаи го одбил предлогот за изрекување мерка притвор, дури и во најголем број случаи не изрекол никаква мерка за обезбедување присуство на обвинетиот.

Поставување на бранител по службена должност: Неопходно е на секој обвинет, особено таму каде што е одбраната задолжителна, а обвинетиот нема средства сам да плати, да му биде поставен бранител по службена должност. Праксата покажува дека со решение на претседателот на судот такви бранители редовно се поставуваат, но истите првата средба со обвинетиот ја остваруваат дури на главен претрес без претходно запознавање со неговите семејни, материјални прилики и сите елементи кои се битни при определување на видот и изрекување на кривичната санкција. Бранителот по службена должност најчесто на самиот претрес го добива обвинението и без да ја знае неговата содржина треба да пружи адвокатска услуга која е со крајно низок квалитет. Овој проблем, иако сложен, кај нас е во целост запоставен, бидејќи со самото поставување на бранител не значи дека обвинетиот ќе добие ефикасна одбрана. Треба да се користи праксата од земјите каде одбраната од адвокатите по службена должност ќе биде ефикасна со целосен увид во предметот, запознавање со клиентот со можност како што е во хрватското законодавство односно поставување државни адвокати или јавни адвокати за обвинетите кои не можат сами да платат бранител. Ова затоа што праксата покажува дека 1/3 од обвинетите кои според обвинението мора да имаат задолжителна одбрана не се во можност да платат свои бранители.

Намалување на бројот на откажани рочишта: Поради честите одлагања на закажаните претреси заради отсуство на било кој да е од субјектите чие учество во постапката е нужно треба на некој начин да се санкционира, како и да се санкционира секое дополнително предлагање на докази кое оди кон одложување на постапката. На таков начин секој субјект благовремено ќе размисли кои сведоци или докази му се потребни во постапката и истите навремено ќе ги предложи.

Зголемување на потребата од подготовка на стручни вешти наоди и мислења како доказно средство за правилна фактичка состојба: Праксата покажува дека заради немање доволно финансиски средства, вештачењето е најретко застапено доказно средство, а фактите се утврдуваат преку другите докази.

Поголемо вклучување на јавноста во судските постапки: Иако јавноста во пракса не е често исклучувана таа треба и понатаму да биде застапена зошто токму присуството на јавноста е најголема гаранција дека судењето ќе биде фер без можност за таканаречените “монтирани процеси” на што се повикува јавноста посебно ако е исклучена при изведување на доказите во постапката.

Потреба од формална и неформална едукација на актерите вклучени во овој процес: За подобро, побрзо и поефикасно идентификување на кривични дела од областа на организираниот криминал и корупција за судиите

е потребно учество на континуирани тренинзи, семинари и обуки со презентирање на праксата од земјите со поголемо искуство а посебно во делот, едукација на органите на прогонот.

Мирјана Иванова Бојаџиевска
Прејсегашелка на Коалиција Сите за правично судење

6. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Арнаудовски Љупчо, Судски менаџмент, Скопје 2011 година;
- Бужаровска Гордана и др., Вкрстено испитување, прирачник за практичари-Скопје, ОБСЕ 2010;
- Гарантирање на правото на правен советник – компаративна пракса во обезбедувањето правна помош во кривичните предмети, ОБСЕ 2010;
- Калајџиев Гордан и други, Судската ефикасност во справување со организираниот криминал и корупција, Коалиција Сите за правично судење Скопје 2013;
- Миленковиќ – Темелковска Тања, Судската ефикасност во заштита на човековите права во предметите од областа на корупцијата, Коалиција Сите за правично судење, Скопје 2011;
- Независност на судството, правна анализа ОБСЕ, декември 2009, <http://www.osce.org/mk>;
- Николовска Цаца Маргарита и др; Анализа на независноста на судството во Република Македонија, Институт за човекови права, Скопје август 2013 година;
- Правично судење, Прирачник, Фонд за хуманитарно право, Белград 2001 година;
- Право на правично судење, Водич за примена на член 6 од ЕКЧП, Нула Мол и Катарина Харби, 2006, издавач Совет на Европа;
- Сламков Ѓорѓи, Судската ефикасност во справувањето со корупцијата, Коалиција Сите за правично судење, Скопје 2011;

Меѓународни документи и стандарди:

- Универзалната декларација за човекови права на Обединети Нации, 1948 година;
- Меѓународен пакт за граѓански и политички права, усвоен на Генералното собрание на ООН во 1966 година;
- Основни начела за независноста на судството на Обединетите нации усвоени од Седмиот конгрес на Обединетите нации за превенција на

криминалот и постапување со престапниците и одобрени со резолуциите на Генералното собрание 40/32 од 29.11.1985 и 40/146 од 13.12.1985 година;

- Големата повелба на судиите донесена од Консултативниот Совет на Европски судии, 17-ти ноември 2010 година;
- Европска Конвенција за човекови права, (http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf), Совет на Европа, 1950 година;
- Препорака CM / Rec (2010) 12 на Комитетот на министри на земјите членки за: независност, ефикасност и одговорност на судиите на Совет на Европа, усвоена од Комитетот на Министри на 17 ноември 2010 година.

www.all4fairtrials.org.mk